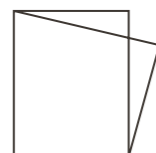

Eva Maagerø & Elise Seip Tønnesen: Multimodal tekstkompetence

Klim, 2017, 240 sider

Anmeldt af Benny Bang Carlsen, lektor, ph.d., VIA Pædagogik & Samfund, VIA University College

Denne bog om *Multimodal tekstkompetence* udkommer første gang på norsk i 2014. Den bliver senere oversat til dansk af Mette Bak Bjerregaard i 2017 på forlaget Klim. Oversætteren forsøger i denne udgave at tilpasse bogen en dansk undervisningskontekst. Værket kan læses i forlængelse af Gunther Kress' banebrydende socialsemiotiske værk *Multimodality – A social semiotic approach to contemporary communication* (2010). I en uddannelsesmæssig sammenhæng knytter værket an til både den norske og danske læreruddannelse, som har institueret den socialsemiotiske diskurs om multimodalitet i norskfagets og danskfagets læreplaner fra 2013, hvor det for sidstnævntes vedkommende indgår som et obligatorisk nationalt modul om multimodale tekster. Fra 2014 optræder *multimodale tekster* også som et centralt element i folkeskolens reform og fagdiskurs

om danskfaget som en del af de nye forenklede Fælles Mål; jf. Vejledningen og "Nye mål og kompetencer i dansk" (Carlsen, 2014 og 2015).

Multimodale tekster er ikke en helt ny opfindelse, idet man tidligere i danskundervisningen i folkeskolen har arbejdet med begreber som *sammensatte tekster* eller *multiple tekster*. Det nye er imidlertid, at vi tilføjer tegn som emblemer, farver, linjer, pile, grafik, indeksikalske og symbolske tegn. I den multimodale kommunikation foregår der et samspil mellem forskellige modaliteter som tekst, billede, lyd, tale, mimik, gestik og andre kropssproglige udtryk, samtidig medieres tekster gennem medier (film, tv, blog) og de digitale teknologiske platformes tekster på internettet, som er multimodalt og hypertekstuelstrukturerede. For at kunne begå sig i en verden overlæsset med multimodale udtryks-

former er det vigtigt for eleverne, at de kan afkode de forskellige modaliteters repræsentationsformer, at de har viden om de forskellige modaliteters funktion i en given kommunikationssammenhæng, om afsender og modtagerforhold osv. Og ikke mindst, at de kan omsætte denne viden i konkrete sproghandlinger og en kreativ produktion af fx multimodale digitale designs i klasserummet.

Maagerøs og Tønnesens bog er et forskningsmæssigt formidlet bidrag til forståelsen af den fagre nye multimodale tekstverden. Ifølge de to forfattere skal vi arbejde med afsæt i den nyere tekstforskning om "multimodale tekster, tekster, som skaber mening på flere måder eller gennem flere modaliteter". Formålet med *Multimodal tekstkompetence* er ifølge forfatterne ikke at skrive en didaktisk bog om, hvordan man kan arbejde med multimodale tekster i undervisningen. Alligevel trækker bogen på forskningsbaseret viden om de to forfatteres erfaringer fra skoleprojekter, hvor elever og lærere deltager i didaktiske og pædagogiske forsøgsarbejder om multimodale tekster. Dette skinner også igennem i hele bogen, hvor der fokuseres på elevernes møde med de multimodale tekster, selvom der ikke reflekteres i dybden over elevernes potentielle læringsmetoder og aktiviteter. Inddragelsen af eleverne gennem eksempler er mere deskriptivt orienteret end didaktisk analyserende og foreskrivende

for praksis. Parentes bemærket har Elise Seip Tønnesen tidligere udgivet en didaktisk bog om multimodalitet med titlen *Sammensatte tekster – børns tekstpraksis* (2012).

Formålet med bogen er primært at behandle multimodalitet og multimodale tekster som fænomen og en flerfaglig semiotisk ressource. Bogen består af to dele. I del 1 præsenterer de to forfattere den grundlæggende socialsemiotiske teori og rammesætning, og her peger de på forskellige perspektiver på multimodale tekster. Del 2, som består af fire kapitler, behandler de multimodale tekster i en række udvalgte skolefag som fx praktisk/musiske fag, naturvidenskabelige fag, samfundsfag og sprogfag. Jeg vil senere vende tilbage og give nogle relevante nedslag i bogens to dele og kaptitler, men først noget om de to forfatteres indledende begrebsætning af det multimodale tekstkompetencebegreb.

Forståelsen af det multimodale tekstkompetencebegreb har baggrund i flere diskurser. De to forfattere refererer her til den såkaldte New London Group 1996, som med Gunther Kress i spidsen forsøger at udvide literacybegrebet til at omfatte mere end en skriftsproglig kompetence fx i begreber som *visual literacy*, *media literacy* og *computer-literacy* med henvisning til den sproglige og kulturelle mangfoldighed i de tekster,

vi møder i den globaliserede verden. Imidlertid tager Kress senere afstand fra de paralingvistiske betegnelser, som han kalder "a backhanded theoretical compliment" (Kress, 2010: 59). Kress forholder sig også kritisk til begrebet *kompetence*, som ifølge hans forståelse er et tilbageskuende og resultatorienteret outputbegreb i modsætning til hans begreb om *design*, som er et mere progressivt begreb rettet mod ændringer i fremtiden. Begrebet *design* ses som en semiotisk læringsressource, hvor designprocessen også handler om kreativ redesigning og meningsskabelse af læreprocessens aktiviteter. Imidlertid fastholder Maagerø og Tønnesen begrebet tekstkompetence med henvisning til den nordiske diskurs om kompetencebegrebet (jf. Qvortrup og mange flere, 2004) og insisterer på, at begrebet ikke er et endimensionelt begreb. De definerer multimodal tekstkompetence på følgende vis:

"Det drejer sig om en kompetence i at foretage valg mellem modaliteter og medieringsformer. Det drejer sig både om at kende indarbejdede mønstre og om selv at kunne bidrage til at skabe nye. Det drejer sig om en kompetence, som kan bruges til at opnå egne mål, men som også kan bruges til at stille kritiske spørgsmål om, hvordan tekster bruges til at udøve magt i samfundet. Tekster er en kilde til viden og indsigt, æstetiske oplevelser og glæde, samtidig

med at de viser deres perspektiv på og tolkning af virkeligheden. Design vil altid, uanset tekstens funktion og hvilke modaliteter, der er anvendt, være baseret på valg” (Maagerø & Tønnesen, 2017: 14).

Denne begrebslige position danner samtidig basis for deres forståelse af skolens tekstkultur, som har forbindelse til faglige traditioner i relevante videnskabsfag, og hvor skolens tekster kan gøres til genstand for pædagogisk og didaktisk bearbejdning.

Med baggrund i begrebet *modal affordans* indkredser Maagerø og Tønnesen i del 1 de forskellige modaliteters særegne karakteristika. *Modalaffordans* er udtryk for de muligheder og begrænsninger, der karakteriserer de enkelte modaliteter eller ‘modes’ (jf. Kress, 2010). De to forfattere beskriver og diskuterer først de to modaliteter mundtligt og skriftligt verbalsprog. Her henviser de til Hallidays sprogpragmatik, men paradoksalt nok ser de ikke, at den mundtlige kommunikation altid vil være multimodal i sit udtryk i modsætning til det skriftlige verbalsprog, hvad enten der er tale om ansigt til ansigt kommunikation eller oplæsning med bestemte intonationer, betoning, tryk og accentueringer af sproget mv. Dernæst følger overvejelser over billedet som modalitet, hvor meningskabelsen rubriceres til det rumlige og en sondring mellem Roland Barthes begreber om *denotation* og *konnotation*. Senere følges der op med en kortlægning af de levende billeders affordansmuligheder. Der er tale om, at de levende billeder (film, videoer mv) er kendetegnet ved bevægelse, at de udfolder sig sekventielt i tid og rum.

Kombinationen af de levende billeders rumlige og temporale organisering sammenfatter forfatterne i begrebet *the kineiconic mode*. Det er interessant at beskrive fænomenets særlige træk, men i filmen som eksempel møder vi jo faktisk hele det multimodale repertoire. Der er lyd, bevægelse, modes, stemmer, billeder, farver, kropslige udtryk, indre og ydre fokalisering af filmens diegese. Det undrer mig, at forfatterne ikke griber fat i en filmanalyse som eksempel; i stedet fokuserer de på beskrivelser af de enkelte modaliteter som lyd og farver mv. Jeg understreger, at det naturligvis er vigtigt at skelne mellem de forskellige modaliteters affordans og funktionelle tyngde, at den funktionelle beskrivelse af lyd og farver indeholder hver for sig grader af kompleksitet og meningskabende systemer, men et analytisk filmeksempel indeholder på den anden side modaliteternes komplekse samspil og kohæensionsmuligheder.

I de næste kapitler arbejder forfatterne netop med samspillet mellem tekstens modaliteter. Dette samspil etableres med baggrund i van Leeuwens (2005) fire former for multimodal kohæesion: *rytme*, *komposition*, *informationskobling* og *dialog*. Rytme er i den multimodale tekst knyttet til tekstens tidsdimension, mens kompositionsbegrebet handler om den multimodale teksts rumlige organisering. Computerspil er et godt eksempel på dette. Digitale læremiddelteksters placering af tekst, billede og grafer danner også særegne kompositionelle mønstre i deres appel til læserens afkodning og læring. Informationskobling i multimodale tekster handler om tekstens indbyrdes kohæesion, deres uddybning og udvidelse af mening og betydning. Endelig bruger de to forfattere van Leeuwens begreb

om *dialog*, som refererer til samtale, om fx hvordan musik og verbaltekst spiller sammen i en musikvideo.

I kapitel 3 fokuserer forfatterne på, at den multimodale tekst er medieret. Det ved vi godt fra medieforskningen, og det nye interessante er, at det nu er muligt at manipulere med tekster og billeder via kendskab til matematiske koder og algoritmer. Manipulationsargumentet rejser spørgsmål om de digitale billeders troværdighed. Dette rejser igen en magtdiskurs i forhold til de nye socialteknologier, men dette spor følges ikke af Maagerø og Tønnesen.

I kapitel fire arbejder forfatterne med genrebegrebet belyst gennem en socialsemiotisk kulturkontekst, og dette arbejde med genrer positioneres traditionelt gennem et pragmatisk begreb om genrer, som knytter sig til en situationskontekst. De to forfattere nævner ikke Millers (1984) teori om genrer forstået i en social og kulturel/ideologisk kontekst, men det er den tradition, de trækker på. Genrer beskrives skematisk, hvordan vi kommer fra A til B gennem forskellige generiske stadier – ‘generic stages’, og det er disse trin tilsammen, som konstituerer genren i den multimodale tekst. Skolens fag repræsenterer forskellige tekstkulturer og tekstnormer, som er bundet til tekstens formål og kontekst (jf. den australske genrepædagogik). Måske savner vi her nogle afgrænsninger af forskellige æstetiske artefakters genretilhørsforhold – eller mangel på samme (jf. Derridas definitioner af genrens lov i *La loi du genre*, 2003). Måske savner vi også en nærmere beskrivelse af forholdet mellem genre og modalitet, hvis indbyrdes sammenhæng bør

underlægges og placeres i en historisk sammenhæng (jf. Genette, 2009).

Det er fint, at forfatterne (jf. kapitel 5) i modsætning til Kress og flere andre socialsemiotikere forsøger at integrere et æstetisk perspektiv i relation til den multimodale tekst, men jeg forstår ikke, hvorfor der udelukkende anlægges et funktionelt syn på de tekster, der inddrages. Den æstetiske autonomi og æstetiske relation mellem teksterne er fraværende (jf. Kyndrups bog om *Den æstetiske relation*, 2008). Forfatterne inddrager computerspil for at illustrere den interaktive æstetiks samspil mellem spillerens aktive position og den programmerede tekst, men der leveres ikke en egentlig æstetisk analyse af computerspillets mange facetterede genrer, komponenter og begreber (se fx Walther, 2005).

I min vurdering af bogens kvaliteter kan man rejse spørgsmålet, om den tilføjer nogle nye perspektiver på multimodale tekster i forhold til de eksisterende fagdiskurser om emnet? Både-og er mit korte svar. De to forfattere bringer afgjort nogle interessante betragtninger og indsigter ind ud fra deres beskrivelser af socialsemiotikken som udtryk for særegne kulturelle og tekstkulturelle fænomener i en større mediemæssig sammenhæng. At didaktikken ikke bliver udpenslet i dens sædvanlige hvad, hvordan og hvorfor perspektiv, i dens aktiviteter og udmøntning i målbare læringssystemer ser jeg ikke som et problem, i og med de lærerstudierende på professionshøjskolerne sammen med underviserne kan modellere didaktikken ud fra den forståelse af multimodal tekstkompetence, som Maagerø og Tønnesen lægger frem. Deres teoretiske blik

på de moderne multimodale teksters menings- og betydningsdannelse giver mange gode afsæt for en didaktisering i en skolekontekst. Denne åbenhed over for det didaktiske felt er afgjort en styrke ved bogen og dens relevans i en undervisningssammenhæng. Læseren må selv tænke med og udfylde fagdiskursen i en didaktisk rammesætning.

I betragtning af at de to forfattere skriver sig ind i forlængelse af den socialsemiotiske tradition, er det bemærkelsesværdigt, at de forholder sig indforstået til tegnbegrebet og socialsemiotikken; og de forholder sig heller ikke kritisk til deres egen Halliday-inspirerede sprogpragmatiske udgangspunkt (jf. s. 21). Socialsemiotikken tages for givet, og den defineres ikke med en kritisk afstand til det lingvistiske paradigme. Kress gør fx eksplicit opmærksom på distinktionen mellem et lingvistisk approach og et socialsemiotisk. Jeg citerer: “To summarize: *linguistics* provides a description of forms, of their occurrence and of the relation between them. *Pragmatics* – and many forms of sociolinguistics – tells us about social circumstances, about participants and the environments of use and likely effect. *Social semiotics* and the *multimodal dimension* of the theory, tell us about interest and agency; about meaning (–making) and their respective potentials of signifiers in the making of signs-as-metaphors; about the meaning potentials of cultural/semiotic forms. The theory can describe and analyse all signs in all modes as well as their interrelation in any text” (Kress, 2010: 59).

Det er værd at notere sig, at Kress ser sin teori som en altomfattende teori om tegnskabelse, som han sammenfatter

i begrebet om det *motiverede tegn*. Maagerø og Tønnesen forudsætter ligesom, at tegnet er bekendt, men selv for de kompetente forfattere ser jeg nogle sprækker i deres teoretiske og analytiske omgang med tegnbegrebet i et bredere semiotisk perspektiv. Maagerø og Tønnesen leverer ikke mange eksempler på en tæt analytisk anvendelse af tegnbegrebet, men i slutningen af bogen analyserer de en Dolce & Cabbana-reklame (se s. 216). Og selvom de har brugt Barthes’ begreber om denotation og konnotation tidligere, præsenterer de efter min opfattelse en idiosynkratisk og kønsstereotyp læsning af reklamen uden greb om interpretantens rolle, som de ikke bringer i anvendelse. De påstår her, at “læseren kan få associationer til voldtægt på grund af kvindens og mandens stillinger og på grund af nøgenheden”. Tror Maagerø og Tønnesen virkelig, at Dolce & Cabbana sælger dette modeeksempel gennem en potentiel voldtægtssituation? Ja, hvis man læser reklamens umiddelbare denotative og konnotative lag. Nej, hvis man afdækker tegnene i reklamen gennem interpretantens fortolkning af udtryk og indhold. Ganske vist holdes kvinden i en fastlåst position, men en af de mandelige figurer sidder ikke overskrævs på hende, fordi hans benstilling er placeret ved siden af kvinden. En vigtig detalje, selvom den er svær at få øje på umiddelbart. Mandens tilsyneladende betingelse af kvinden er flankeret af de tre andre lækre mænd klædt i den seneste mode. Kvindens blik rører ikke en potentiel undertrykkende situation. Mændenes blik er indifferent. De hviler så at sige i deres egen ‘narcissistiske selvtilstrækkelighed’. Trods den alt for synlige og demonstrative appel af mændenes positioner og reklamens

obskøne æstetik, så peger reklamen på, at det er kvindens begær, der skal holdes i ave i mødet med de lækre, uimodståelige 'macho latino'-fyre iklædt Dolce & Cabbanas seneste elegante dresscode. De to kompetente forskere lader sig her lokke i MeToo-fælden. De læser ikke reklamen med fordobling og dens forførende, provokerende dekonstruktion af kønsstereotyper. Reklamen er mere subtil end en klichébåren forståelse af kvinden som objekt for mandens begær.

Mit hovedindtryk af bogen efterlader mig med en smule frustration over, at de to forfattere ikke i højere grad leverer flere tekstanalyser, når de nu har deres fokus på tekstkompetencebegrebet – her multimodal tekstkompetence. I stedet for at splitte de multimodale fænomener op i enkeltiagttagelser og beskrivelser kunne de med fordel have valgt at demonstrere de forskellige modaliteters kohæsiionsforbindelser gennem analyser af eksemplariske film, computerspil, nyere billedromaner,

internettekster og andre multimodale tekster. Men i og med at forfatterne anlægger et flerfagligt perspektiv på multimodalitet giver det god mening at beskrive de enkelte modaliteter isoleret set. Bogen er velskrevet og godt formidlet, ledsaget af gode illustrationer. Den inviterer til fordybelse og diskussion i emnet, og gennem dens flerfaglige åbenhed appellerer den til lærerstuderendes og underviseres selvstændige didaktiske viderebearbejdning. ♦

REFERENCER

Carlsen, B.B. (2014): Vejledning i dansk nye Forenklede Fælles Mål. EMU. Undervisningsministeriet.

Carlsen, B.B. (2015): "Nye mål og kompetencer i dansk". I: *Folkeskolen efter reformen* (red. J. Rasmussen, C. Holm og A.R. Christensen). København: Hans Reitzels Forlag.

Derrida, J. (2009): "Genrens lov". I: *Genre* (red. J.D. Johansen & M.L. Klujeff). Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

Genette, G. (2009): "Introduktion til arketeksten". I: *Genre* (red. J.D. Johansen & M.L. Klujeff). Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

Kress, G. (2010): *Multimodality. A social semiotic approach to contemporary communication*. London: Routledge.

Kyndrup, M. (2008): *Den æstetiske relation*. København: Gyldendal.

Miller, C.R. (1984): "Genre As Social Action". *Quarterly Journal of Speech*, 70 (2): 151-167.

Qvortrup, L. (2004): *Det vidende samfund. Mysteriet om viden, læring og dannelse*. København. Unge Pædagoger.

Tønnesen, E.S. (2012): *Sammensatte tekster – børns tekstpraksis*. Aarhus: Klim.

Van Leeuwen. T. (2005): *Introducing Social Semiotics*. London: Routledge.

Walther, B.K. (2005): *Konvergens og nye medier*. Aarhus: Academica.